

Asia: VN/35745/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle opintoetuslaiksi ja eräiksi muiksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Esityksen yleiset tavoitteet

Suomen Lukiolaisten Liitto (SLL) kiittää lausuntopyyntöä ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

SLL pitää Petteri Orpon hallituksen tavoitteita opintotuen uudistamiselle olennaisina ja linjakkaina. Esitysluonnoksesta käy kuitenkin ilmi, että täysipäiväinen opiskelu on mahdollista vain kymmenien tuhansien eurojen lainan avulla eikä opintorahan ostovoimaa vahvisteta. Lainsäädäntöhankkeen ensisijaisten tavoitteiden, kuten opintojen läpäisyn tukemisen, toteuttaminen olisi vaatinut suurempaa uudistusta. Koska hanke on päätetty toteuttaa kustannusneutraalisti lyhyellä aikavälillä, ei esitysluonnosta voi pitää kokonaisuudistuksena. Kustannusneutraalisuus ei tue järjestelmän kehittämistä eikä vahvista pienituloisten opiskelijoiden opiskeluaikaista toimeentuloa.

SLL kiittää siitä, että alaikäisten velkaantumista halutaan vähentää, heikoimmassa asemassa olevien opiskelijoiden asemaa vahvistaa ja perheellisten opiskelijoiden asemaa turvata. Hallituksen esitysluonnoksessa on näitä tavoitteita tukevia kirjauksia ja erityiskiitoksen ansaitsee oppivelvollisten tilanteeseen puuttuminen. Voimassa olevan opintotukilain kumoaminen ja uuden opintoetuslain säätäminen korjaa myös sellaisia epäselvyyksiä, joita on syntynyt vuosikymmenien aikana tehtyjen muutosten ja tilkkutäkkimäisten paikkailujen myötä.

2. Opintorahan, asumislisän ja opintolainan valtioneuvoston myöntäminen ja määrät

SLL pitää tärkeänä, että opintorahan indeksisidonnaisuutta ei ole esitetty poistettavaksi, vaikka indeksi onkin jäädytetty vuosille 2024–2027. Indeksikorotukset pitävät opintorahan ostovoimaisempana ja tätä kautta tukevat päätoimisen opiskelun edellytyksiä, joten SLL odottaa indeksikorotusta vuodelle 2028. Lisäksi SLL katsoo, että toisen asteen opiskelijoille opintolainan myöntäminen vuosittain neljässä erässä on tarkoituksenmukaista ja ohjaa nuoria vastuullisempaan rahankäyttöön.

SLL on kannattanut oppimateriaalilisästä luopumista uudistuksen yhteydessä, mutta esittää kritiikin siitä, ettei vastaavaa summaa lisätty huoltajan luona asuvien tai alaikäisten itsenäisesti asuvien opiskelijoiden opintorahan enimmäismäärään. Näin ollen toisen asteen opintorahamäärissä on edelleen lukuisia portaita, joihin eri seikat vaikuttavat. Järjestelmän selkeyttämisen nimissä SLL:n mielestä olisi kannattavaa yhtenäistää enimmäismäärä muiden opiskelijoiden opintorahan kanssa, kun saajien määrää rajoitetaan jo huoltajien tulorajojen avulla.

SLL kiittää siitä, että huoltajien tulorajoja esitetään sidottavaksi palkkakertoimen muutokseen. Kyseessä on odotettu muutos pitkään koskematta jääneeseen opintotuen osa-alueeseen. Kannatettavaa on myös poistaa opiskelijan vanhemman uuden aviopuolison tulojen vaikutus opiskelijan opintotukeen lapsen elatuksesta annetun lain mukaisesti.

Huoltajien tulorajoja korotettiin nimellisesti vuonna 2019 (HE 171/2018) tulokäsitteen muutoksen myötä, ja tätä ennen tosiasiallisesti viimeksi vuonna 2007, kuten esitysluonnoksessakin todetaan (s. 30). Lähes kahden vuosikymmenen aikana tarveharkinta on kiristynyt merkittävästi, kun tulorajoihin ei ole tehty tasokorotuksia.

Hyvin pienituloisissakin ammateissa työskentelevien vanhempien lapset voivat tämän vuoksi jäädä ilman opintotukea: Esityksessä todetaan (s. 11–12), että jos opiskelijan vanhempien veronalaisten ansio- ja pääomatulojen yhteismäärä on enintään 21 800 euroa vuodessa, korotetaan opintorahan määrää. Korotus pienenee asteittain tulojen noustessa, ja vanhempien tulojen yhteismäärän ylittäessä 41 100 euroa korotusta ei enää makseta. Kuukaudessa vanhempien yhteenlaskettujen tulojen yläraja korotuksen saamiselle on siis vain 3425 euroa.

Lisäksi itsenäisesti asuva opiskelija, joka ei voi huoltajien tulojen vuoksi saada opintorahaa, voi saada opintolainan valtiontakauksen, jos vanhempien yhteenlasketut tulot ovat alle 64 400 euroa vuodessa. SLL:n näkemys on, että kaikilta itsenäisesti asuvilta toisen asteen opiskelijoilta tulisi poistaa huoltajien tulojen vaikutus opintorahan määrään, jotta opintorahan ja asumislisän lisäksi nuoren ei olisi välttämätöntä hankkia palkkatuloja.

Edellä kuvatun vuoksi SLL esittää huoltajien tulorajoihin kertakorotusta esitettyjen indeksikorotuksien lisäksi. Lisäksi olisi aiheellista arvioida tulorajojen tasoa monilapsisissa perheissä.

3. Opintotukeen oikeuttavat opinnot ja tukiaika muissa kuin korkeakouluopinnoissa

SLL pitää keskeisen tärkeänä, että oppivelvollisuuden ja maksuttoman toisen asteen opintojen aikana opintotukiaika on sidottu opiskelun etenemiseen, jotta jokainen saisi toisen asteen tutkinnon suoritettua.

52 tukikuukauden rajausta muihin toisen asteen opintoihin riittää yhteen tai joillakin jopa useampaan tutkintoon, joten lukiosta valmistuneella on mahdollisuus suorittaa ammatillinen tutkinto opintotuella, mikäli hän haluaa. SLL on kuitenkin huolissaan siitä, että hallitus on kuluvalle kaudella poistanut jo aikuiskoulutustuen, jolloin tukiajan rajaamisen myötä alanvaihtajien tilanne edelleen vaikeutuu.

Tähän saakka lukiolaisilta on edellytetty, että opiskelija osallistuu lukukauden aikana vähintään 20 opintopisteen laajuisiin opintoihin tai niitä vastaaviin opintoihin tai kahteen ylioppilastutkintoon kuuluvaan kokeeseen. SLL kannattaa sääntelystä luopumista sillä perusteella, että opintojen edistymistä seurataan jo järjestelmällisesti. Myönteistä on myös se, että sääntelystä luopuminen edistää toisen asteen opiskelijoiden yhdenvertaisia edellytyksiä opiskella ulkomailla.

4. Opintotukeen oikeuttavat opinnot ja tukiaika korkeakouluopinnoissa

Ei lausuttavaa.

5. Huoltajakorotus

SLL kannattaa esitystä huoltajakorotukseen tehtävästä lapsikohtaisesta korotuksesta. Tämä pieni kädenojennus vahvistaa osaltaan perheellisten opiskelijoiden toimeentuloa. Erikoisen esityksestä tekee se, että hallituskauden aikana muista etuuksista erilaisia lapsikorotuksia on säännönmukaisesti poistettu.

6. Oppivelvollisen erityinen asumislisä ja koulumatkatuki

SLL kannattaa oppivelvollisten opiskelijoiden opintososiaalisten etuuksien parantamista ja pitää sitä välttämättömänä toimenpiteenä, joka jätettiin oppivelvollisuuden pidentämisen yhteydessä tekemättä. Samoin majoitus- ja matkakorvauksen maksatuksen siirtäminen oppilaitoksilta Kelalle on SLL:n näkemyksen mukaan kannatettava esitys ja selkeyttää järjestelmää tuensaajan näkökulmasta.

Kuntaliiton mukaan lukiolaisten määrä vähenee vuoteen 2040 mennessä koko maassa noin 21 prosenttia eli yli 21 000 opiskelijalla. Tämä heikentää väistämättä lukioverkon kattavuutta ja lisää pitkiä koulumatkoja sekä tarvetta muuttaa toiselle paikkakunnalle oppivelvollisuuden suorittamiseksi.

Samanaikaisesti opintoetuslain kanssa valmistelussa olevat oppivelvollisuuslain muutokset matka- ja majoituskorvauksia ajatellen ovat tervetulleita etenkin ammatillisen koulutuksen osalta. SLL kuitenkin näkee, että sata kilometriä yhdensuuntaisena matkana tai kolme tuntia yhteenlaskettuna päivittäisenä koulumatkana ovat kohtuuttomia edellytyksiä korotetun asumislisän ja viikonloppumatkatuen saamiselle. SLL katsoo, että lukiokoulutuksen oppilaitosverkon harveneminen edellyttää tähän sääntelyyn liittyvien ehtojen keventämistä.

Majoituskorvauksen tilalle esitetty oppivelvollisen asumislisä voisi olla enintään asumislisässä huomioon otettavien asumismenojen määrä. Määrä poikkeaisi siten muiden opiskelijoiden

asumislisän määrästä. SLL kannattaa esitystä lämpimästi, sillä oppivelvollisen työtä on opiskelu, ja opintotuen määrää säädellään jo valmiiksi huoltajien tulorajojen avulla.

Oppivelvollisen koulumatkatuki viikonloppujen yhteydessä aiheutuviin matkakustannuksiin olisi uusi etuus, jota maksettaisiin suoraan opiskelijalle enintään 300 euroa kuukaudessa. Tämä mahdollistaisi itsenäistymisen alkutaipaleella olevalle nuorelle käynnit vanhempien luona kotipaikkakunnalla.

Koska edelleen olisi oppilaitoksen vastuulla arvioida opiskelijan oikeus oppivelvollisen asumislisään ja viikonloppumatkojen koulumatkatukeen, on selkeä ja oikea-aikainen viestintä opiskelijoille, heidän vanhemmilleen ja oppilaitoksille ensisijaisen tärkeää.

SLL esittää huolen siitä, ettei esitysluonnoksessa ole esitetty arviota tarjolla olevista asuntolapaikkojen lukumääristä. Moni ammatillinen oppilaitos on jo lakkauttanut omia asuntoloitaan eikä monilla paikkakunnilla ole vapailla markkinoilla edullisia, opiskelijakäyttöön sopivia asuntoja. Lukioverkon harvenemisen vuoksi on välttämätöntä saada arvio maan asuntotarjonnasta ja tukea tarpeen mukaan kuntia asuntoloiden rakennuttamisessa oppivelvollisuuden suorittamisen turvaamiseksi ympäri Suomen.

7. Opintolainan myöntäminen ja valtiontakaus

SLL kannattaa muutosta, joka koskee opintolainan valtiontakauksen myöntämisen kieltämistä alaikäisille, huoltajansa luona asuville opiskelijoille. Poistamalla lainatakaus näiltä opiskelijoilta järjestelmä painottaa huoltajan elatusvelvollisuutta eikä pääse syntymään tilannetta, jossa alaikäinen nuori nostaisi opintolainaa perheensä elättämiseksi. Tällaiset tilanteet ovat hyvin harvinaisia, mutta sitäkin epätoivotumpia, ja paine lainan nostamiseen voi syntyä nuorelle jopa tahattomasti perheen arjessa.

8. Luottolaitoksen velvollisuudet ja opintolainan takaisinmaksun vaatiminen

Ei lausuttavaa.

9. Korkoavustus

SLL katsoo, että korkoavustuksen maksaminen nykyisen viiden vuosipuoliskon sijaan enintään neljältä vuosipuoliskolta on tarpeetonta ja heikentää opiskelijan asemaa. On kuitenkin hyvä, että samaan aikaan pääomitus pidennetään kahden lukukauden ajalle nykyisen yhden lukukauden sijaan.

10. Opintolainahyvitys

Ei lausuttavaa.

11. Takausvastuulaina ja sen perintä

Ei lausuttavaa.

12. Muut liitelait

Ei lausuttavaa.

13. Esityksen vaikutusarviot

4.2.2.2 Vaikutukset opintoihin ja opintojen läpäisyyn

SLL katsoo, että arvio toisella asteella opiskelevien aikuisten opiskelun tukemiseksi on turhan myönteinen. Arviossa ei oteta huomioon tilannetta, jossa opiskelijan opinnot venyvät ja tukikuukaudet tulevat käytetyksi, jolloin tukikuukausia ei jää enää työuran aikaiseen alan vaihtamiseen. SLL esittää, että vaikutusarvioon lisätään näkökulmia ja tilanneskenaarioita aihetta koskien.

4.2.2.4 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin

SLL toivoo, että vaikutusarvioita perus- ja ihmisoikeuksia koskien tarkennetaan, sillä alle 20-vuotiaita toisen asteen opiskelijoita koskeva huoltajien tulorajasäätely kohtelee opiskelijoita eri tavoin koulutusasteen, iän ja asumismuodon perusteella: heillä vanhempien tulot voivat sekä alentaa että korottaa opintorahaa, kun taas korkeakoulutuksessa vanhempien tulot voivat ainoastaan korottaa opintorahaa.

SLL toivoo, että vaikutusarviossa käsiteltäisiin kattavammin myös opintotuen merkitystä perusoikeuksien turvaajana. Opintoetuksilla on erityinen merkitys liittyen oikeuteen saada perusopetuksen jälkeistä koulutusta varattomuuden sitä estämättä. Yleisluonteinen toteamus opintotuesta velvollisuuden täyttäjänä ei ole riittävä, vaan esityksen vaikutuksia sivistyksellisiin oikeuksiin tulisi käsitellä vaikutusarviossa kattavammin erityisesti opintorahan tason, opintolainaosuuden suuruuden, oppimateriaalilisän poistamisen, asumislisän sääntelyn, opiskelijan omien ja vanhempien tulojen vaikutuksen sekä opintotuen enimmäiskeston osalta.

Samoin arvioita tulisi täydentää koskien alaikäisten opintolainaoikeuden kumoamista. Esitystä voidaan pitää SLL:n näkemyksen mukaan hyväksyttävänä alaikäisten velkaantumisen ehkäisemiseksi, mutta tämä olisi aiheellista tuoda esiin myös vaikutusarvioissa.

14. Muita huomioita

SLL nostaa esiin huomioita opintoetuslain kahdesta pykälästä:

65 § Opintotuen periminen eräissä tapauksissa

SLL ehdottaa, että lainsäädäntöön lisätään säädökset, jotka mahdollistaisivat opintotuen asumislisän ja yleisen asumistuen päällekkäisten liikamaksujen perimisen päittäin samoin kuin 65 §:ssä esitetään

opintotuen liikamaksun perimisestä muista samalle ajalle takautuen myönnettävistä etuuksista. Muutos nopeuttaisi asiakkaan asian käsittelyä sekä vähentäisi aiheettomia rahansiirtoja ja siten vähentäisi toimeenpanon kustannuksia.

84 § Opintotukiasiain neuvottelukunta

SLL pitää tärkeänä, että opetus- ja kulttuuriministeriössä on jatkossakin opintotukiasiain neuvottelukunta, joka voi evästä ministeriötä opintoetuuksien kehittämiseen liittyvissä asioissa. Neuvottelukunta toimii aiheen parissa työskentelevien keskeisten sidosryhmien kohtaamispaikkana ja tukijärjestelmän kehittämisalustana.

Lisätietoja lausunnosta: sosiaalipolitiikan ja osallisuuden asiantuntija Iiris Hynönen
(iiris.hynonen@lukio.fi)

Hynönen Iiris
Suomen Lukiolaisten Liitto